En nationell strategi för ett stärkt föräldraskapsstöd

Regeringskansliet
Socialdepartementet

Innehållsförteckning

1. Inledning 3

2. Bakgrund 4

3. Allmänna utgångspunkter 7

4. Perspektiv som ska genomsyra arbetet med strategin 12

5. Koppling till andra nationella målsättningar och strategier 13

6. Definition 14

7. Syfte 16

8. Målsättning 16

9. Målområden 17

10. Insatser inom målområdena 18

11. Genomförande och uppföljning 26

12. Konsekvenser 30

1. Inledning

Föräldrar har en unik möjlighet att främja barns hälsa och utveckling. Det gäller även andra viktiga närstående vuxna till barnen. Relationen mellan barn och förälder och föräldraförmågan är viktig för att främja barnets hälsa och utveckling. I barnkonventionen är det tydligt utskrivet att barnets föräldrar eller annan vårdnadshavare har huvudansvaret för barnets uppfostran och utveckling och ska hjälpa barnet att få sina behov tillgodosedda. Konventionsstaterna ska stödja föräldrarna i detta ansvar. För att stödja föräldrarna i sitt uppdrag presenterar regeringen en nationell strategi för ett stärkt föräldraskapsstöd. I strategin anges målsättningar och målområden samt inriktningen för föräldraskapsstödet.

Föräldrars behov av stöd kan se olika ut och förändras under barnets uppväxt beroende på många olika faktorer så som var barnet befinner sig i sin utveckling, händelser inom familjen, uppväxtmiljö och utvecklingen i samhället. Dagens familjer ser olika ut och många barn växer t.ex. upp i en annan familjekonstellation än i kärnfamiljen. Det är viktigt att samhället kan erbjuda olika former av stöd till föräldrar under barnets hela uppväxt, oberoende av bakgrund och situation.

Föräldraskapet medför många olika slags utmaningar och stödet kan därför se olika ut. Det kan handla om allt från att erbjuda möjlighet för föräldrar att träffas och utbyta erfarenheter och stärka sina sociala nätverk, till handledarledda träffar och föreläsningar om föräldraskap, eller webbplatser och föräldraforum på internet och sociala medier.

I samband med att Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöd bildades 2015 övergick regeringen till att använda begreppet ”föräldraskapsstöd” istället för som tidigare ”föräldrastöd”. Föräldraskapsstöd anger tydligare vilket stöd som avses, dvs. olika typer av stöd i föräldraskapet.

Föräldraskapsstödet ska utgå från barnets rättigheter och vara jämställt och jämlikt. Barnrättsperspektivet, ett jämställt föräldraskap och jämlikhet i hälsa är grundläggande och ska genomsyra strategin.

I arbetet med att utveckla föräldraskapsstödet finns många aktörer på olika nivåer med ansvar och möjligheter. För att utveckla sitt arbete efterfrågar många aktörer mer stöd i form av t.ex. kunskap om effektiva arbetssätt och stöd i uppföljning och utvärdering. Regeringens förhoppning är att strategin som ett grundläggande ramverk kan ge sådant stöd samt inspiration i de olika aktörernas arbete.

2. Bakgrund

2009 års strategi

År 2009 beslutades den första nationella strategin Nationell strategi för ett utvecklat föräldrastöd – en vinst för alla (dnr S2009/00554/FH). Dess övergripande mål var att alla föräldrar skulle erbjudas föräldrastöd under barnets uppväxt 0–17 år. Definitionen av föräldrastöd som gavs i strategin var en aktivitet som ger föräldrar kunskap om barns hälsa, emotionella, kognitiva samt sociala utveckling och/eller stärker föräldrars sociala nätverk.

Strategin innehöll tre delmål. Det första delmålet var ökad samverkan kring föräldrastöd mellan aktörer vars verksamhet riktar sig till föräldrar. Delmålet handlade om att bidra till att verksamheter som riktar sig till föräldrar inom kommun, landsting, trossamfund, föräldraföreningar, studieförbund, idrottsrörelsen och andra idéburna organisationer samverkar i större utsträckning i syfte att öka samhällets förutsättningar att ge alla föräldrar stöd i föräldraskapet.

Det andra delmålet var ett ökat antal hälsofrämjande arenor och mötesplatser för föräldrar. Delmålet handlade om att bidra till att skapa bättre förutsättningar för föräldrar att träffas och utbyta erfarenheter och kunskaper samt skapa informella kontakter som kan komplettera det stöd som föräldrar har genom sina egna sociala nätverk. Exempel på arenor är öppen förskola, föräldraforum på nätet, föräldragrupper på mödravården, barnhälsovården eller familjecentralen.

Det tredje delmålet var ett ökat antal föräldrastödsaktörer med utbildning i hälsofrämjande metoder och universella evidensbaserade föräldrastödsprogram. Delmålet handlade om att bidra till att det föräldrastöd som erbjuds bygger på bästa tillgängliga kunskap och beprövad erfarenhet och har en värdegrund baserad på barnkonventionen, i syfte att säkerställa att stödet får avsedd effekt.

Positiva förändringar de senaste åren

Föräldraskapsstödsområdet har utvecklats i positiv riktning sedan den första nationella strategin lanserades. En uppföljning av strategin gjordes i skrivelsen Ett stärkt föräldrastöd – för barnets rätt till trygga uppväxtvillkor (skr. 2013/14:87) tillsammans med nya insatser för att bidra till att nå målsättningen i strategin. I skrivelsen konstaterades att samverkan mellan föräldraskapsstödjande aktörer hade ökat, att antalet arenor och mötesplatser

för föräldrar ökat något och att stödet i högre grad kunde sägas vara baserat på kunskap om effektiva arbetssätt.

En särskild myndighet med ansvar för föräldraskapsstöd på nationell nivå inrättades i juni 2015, Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöd (MFoF). Myndigheten ansvarar utöver föräldraskapsstöd även för familjerätt och internationella adoptioner. På föräldraskapsstödsområdet ansvarar MFoF för att bedriva och främja ett kunskapsbaserat arbete och för kunskapsförmedling av förebyggande insatser inom området stöd till föräldrar i föräldraskapet för att främja barnets utveckling och hälsa.[1]

En annan positiv förändring är att länsstyrelserna sedan 2014 har etablerats som regional stödstruktur för föräldraskapsstödet. Länsstyrelserna har i uppdrag att stödja kommuner, landsting, regioner och andra föräldraskapsstödjande aktörer stöd i att utveckla ett kunskapsbaserat, samordnat, långsiktigt och i huvudsak universellt stöd i föräldraskapet till föräldrar med barn upp till 18 år i respektive län. Länsstyrelsen i Örebro län stödjer och samordnar arbetet.[2]

Behovet av en ny strategi

Stöd i föräldraskapet är en av de viktigaste insatserna samhället kan göra för att undvika ojämlikhet och negativa utfall för barn och unga.[3] Barn har rätt till goda uppväxtvillkor och barnets föräldrar har gemensamt ansvar för barnets uppfostran och utveckling. Enligt barnkonventionen ska konventionsstaterna stötta föräldrarna i detta åtagande.

För att nå målsättningen om att alla föräldrar ska erbjudas föräldraskapsstöd under barnets hela uppväxt behövs en fortsatt utveckling inom området. Kunskapen om effektiva arbetssätt, metoder och andra insatser behöver öka. Det kan handla om fler evidensbaserade metoder att erbjuda föräldrastödjande aktörer för att stödja föräldrar med barn i tonåren. Även uppföljning och utvärdering av effektiva arbetssätt inom ordinarie verksamhet behöver förstärkas.

Överlag finns ett stort behov av att öka kunskapen om hur ett målgruppsanpassat föräldraskapsstöd bör se ut för att nå föräldrar med olika bakgrund,

[1] Förordning (2017:292) med instruktion för Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöd.

[2] Regleringsbrev för länsstyrelserna för 2014, 2015, 2016, 2017 och 2018.

[3] Ju 2017:L Tillsammans mot brott - Prioriterade områden. Rapport från utredningen om insatser för att förebygga brottslighet i socialt utsatta områden.

förutsättningar, önskemål och behov. Det finns exempelvis studier som visar att utrikesfödda föräldrar är nöjda med och känner sig stärkta i sitt föräldraskap efter att ha genomgått föräldraskapsstödprogram men att programmen kan behöva översättas och kulturanpassas för att ha en positiv effekt. Det finns också behov av att utveckla nya och anpassa befintliga program till barn och föräldrar som har särskilda behov. På samma sätt kan stöd till föräldrar med olika funktionsnedsättningar behöva anpassas för att kompensera olika svårigheter.

För att alla föräldrar ska nås finns även ett fortsatt behov av att göra stödet mer tillgängligt, t.ex. genom att stödet erbjuds på fler och nya arenor samt att det utvecklas fler former av stödinsatser jämfört med i dag. Geografiska avstånd och andra lokala och regionala faktorer påverkar t.ex. kommuners, landstings och regioners möjligheter att erbjuda stöd till föräldrar, inte minst gäller det målgruppsanpassat stöd. Det är mot den bakgrunden angeläget att t.ex. följa utvecklingen av internetbaserat föräldraskapsstöd och sprida goda erfarenheter vidare.

Det utvecklingsarbete som är avsett att ske inom ramen för strategin ska ske inom befintliga ansvarsstrukturer genom de samhälleliga aktörer som finns på området så som kommuner, landsting, regioner och organisationer inom det civila samhället. Föräldraskapsstödet är sektorsövergripande till sin natur och för att fungera effektivt krävs samordnade insatser från de olika aktörerna. För att arbetet med kunskapsutveckling, implementering, kvalitetssäkring, uppföljning och utvärdering av föräldraskapsstöd ska vara framgångsrikt behöver aktörerna vara organiserade på ett sätt som stödjer det föräldraskapsstödjande arbetet och som främjar samverkan inom och mellan de olika nivåerna. På så vis kan ett strukturerat, uthålligt och långsiktigt arbete komma till stånd.[4] Många av aktörerna efterfrågar mer stöd i att utveckla sitt föräldraskapsstödjande arbete och där handlar det ofta just om stöd till samverkan, uppföljning, utvärdering, tillgång till kunskap om effektiva arbetssätt och metoder.

Vikten av sådan samverkan mellan olika aktörer framkommer bl.a. även av Socialstyrelsens utvärdering av föräldraskapsstödsprogram. Här konstateras att även om många program visar positiva resultat för de barn som får hjälp genom föräldrastöd till deras föräldrar är det viktigt att välfärdsinstitutioner som socialtjänst, skola och hälso- och sjukvård också uppmärksammar vilket

[4] Länsstyrelserna stödjer och samordnar föräldrastödsarbetet, Slutrapport för uppdraget 2014 – 2017 (Länsstyrelsen i Örebro län, 2018)

ytterligare stöd som barnen kan behöva när beteendeproblemen minskar.[5] Även Folkhälsomyndigheten anger att flera studier visar att samverkan mellan mödra- och barnhälsovård, öppen förskola och socialtjänst ökar tillgängligheten samt gör det lättare att införa ett universellt föräldraskapsstöd.[6] Genom en ny strategi läggs grunden för ett sådant arbete.

Behovet av en ny strategi understryks även av att 2009 års strategi endast innehåller universellt stöd, dvs. stöd till alla föräldrar oberoende av problem och risk. Regeringen bedömer mot bakgrunden ovan att det finns skäl att inkludera även vissa typer av riktat stöd, dvs. stöd till föräldrar och barn i riskgrupper samt stöd till föräldrar och barn med etablerade problem och som är i behov av individuell behandling. Det finns även ett behov av att tydligare låta arbetet genomsyras av ett barnrättsperspektiv, jämställdhet, ett jämställt föräldraskap och jämlikhet i hälsa. Det är också viktigt att begreppet förälder ges en vidare definition, dvs. att stöd inte endast erbjuds barnets rättsliga föräldrar utan även andra närstående vuxna personer som barnet betraktar som förälder eller som på annat sätt är viktiga för att främja barnets hälsa och utveckling.

3. Allmänna utgångspunkter

Föräldrar är avgörande för barnets hälsa och utveckling

Föräldrar har huvudansvaret för barnets personliga förhållanden och för att barnets behov blir tillgodosedda.[7] Föräldrar är i regel också de viktigaste personerna i barnets liv och de som känner barnet och dess behov bäst. Trygga och välinformerade föräldrar med en god relation till sitt barn och till varandra som förmedlar både värme och ramar främjar barnets hälsa och utveckling. En god anknytning och relation mellan barn och föräldrar minskar risken för en rad olika hälsoproblem och riskbeteenden.[8] I en god familjemiljö lär sig barnet många av de grundläggande sociala färdigheter som är viktiga för ett positivt förhållningssätt och samspel med omvärlden liksom att känna tillit till sig själv, vuxenvärlden och samhället. Barn och

[5] Effekter av föräldrastöd, redovisning av en nationell utvärdering på uppdrag av Socialstyrelsen (Socialstyrelsen, 2014)

[6] Vägledning i lokalt och regionalt föräldrastödsarbete. Föräldrar spelar roll (Folkhälsomyndigheten, 2014)

[7] 6 kap. föräldrabalken och barnkonventionen artikel 5 och 18

[8] Blair M, Stewart-Brown S, Hjern A och Bremberg S (reds) (2013) Barnhälsovetenskap, Lund: Studentlitteratur, sidan 95

unga anser själva att det viktigaste för att må bra är att ha föräldrar som engagerar sig, dvs. avsätter tid, bryr sig och lyssnar på sina barn.[9]

Föräldrars behov av stöd

Att vara förälder innebär mycket glädje och det är givande att få vara med om sitt barns uppväxt och utveckling. Att vara förälder är emellertid inte alltid enkelt och många föräldrar efterfrågar stöd i föräldraskapet.

Många föräldrar uttrycker att de kan känna sig osäkra hur de ska stödja barnet och reagera och agera på barnets känslouttryck och beteenden. Många föräldrar, såväl sammanboende som separerade, efterfrågar också mer stöd i relationen till varandra. Olika syn på barnuppfostran kan ibland medföra konflikter mellan föräldrar och allvarliga konflikter kan vara mycket skadliga för barns hälsa och utveckling.[10] Föräldrar till barn med funktionsnedsättning uttrycker behov av stöd då de ofta lever i en pressad situation.[11] Även ensamstående föräldrar kan uppleva ett särskilt behov av stöd i föräldraskapet.

Vidare lever många familjer långt från sitt ursprungliga nätverk av släkt och vänner och saknar därmed en stödjande och kompenserande social struktur. Här kan föräldrar som är nyanlända ha särskilda behov av stöd.

Det finns många olika familjekonstellationer och föräldrars och familjers situation, förutsättningar, möjligheter, behov och intressen ser olika ut. Behovet av stöd växlar under barnets uppväxt, beroende på barnets utveckling, vad som händer inom familjen och utvecklingen i samhället.

Frågor som kan vara angelägna för föräldrar att diskutera eller få svar på när barnet är litet är t.ex. hur barn och föräldrar knyter an till varandra och samspelar, föräldrars tilltro till sin egen förmåga, barnets hälsomässiga utveckling, risker i barnets miljö liksom frågor om arbetsfördelningen i hemmet och hur parrelationen påverkas när familjen utökas med ett eller flera barn. När barnet blivit lite större kan teman som rör syskonrivalitet, trots, gränssättning, konflikthantering och barnets inflytande och delaktighet men även frågor som rör kostvanor bli aktuella.[12]

---

[9] What characterises a good family? Giving voice to adolescents, Tinnfält, Agneta; Jensen, Jennie; Eriksson, Charli (International Journal of Adolescence and Youth, 2015, Vol. 20(4), pp. 429–441)

[10] Se bl.a. Slutrapport Samverkansteam – för stöd till barn och föräldrar i samband med separation (Stiftelsen Allmänna Barnhuset, 2018)

[11] Att möta föräldrar till barn med funktionsnedsättning (Socialstyrelsen, 2017)

[12] Föräldrastöd inom hälso- och sjukvården (Socialstyrelsen, 2015)

Under tonårstiden har föräldrar ofta frågor kopplade till hur de kan stödja tonåringens vuxenblivande på bästa sätt. Det är även vanligt med frågor om sexualitet, relationer, kroppslig integritet, konflikthantering och regler och förhållningssätt i familjen, t.ex. om alkohol, narkotika, dopning och tobak. Många av frågeställningarna återkommer under barnets uppväxt.[13]

Undersökningar visar att föräldrar inte erbjuds det stöd i föräldraskapet som de uttrycker behov av. De visar t.ex. att behovet av stöd är stort när barnen är i tonåren samtidigt som stödutbudet då är som minst. Vidare tar kvinnor i större utsträckning emot föräldraskapsstöd än män.[14]

Föräldraskapsstöd i praktiken

Stödet i föräldraskapet utgår främst från befintliga strukturer och arenor så som mödrahälsovård, barnhälsovård, öppen förskola, familjecentraler, elevhälsa, socialtjänstens öppna verksamhet, familjerätt, familjerådgivning och det utbud av stöd som studieförbund och ideella organisationer erbjuder. Förskola och skola ska skapa de bästa möjliga förutsättningar för barns och elevers utveckling och lärande och kan i sitt samarbete med föräldrar spela en roll i föräldrastödjande arbete. Föräldraskapsstöd erbjuds även på nationell nivå genom förvaltningsmyndigheter där t.ex. Statens medieråd erbjuder vägledning och stöd till föräldrar att stärka sina barn som medieanvändare och skydda dem mot skadlig mediepåverkan. Ett annat exempel är Kriminalvården som erbjuder föräldraskapsstöd till sina klienter.

Stödet kan erbjudas i många olika former så som enskilt eller i grupp, genom muntlig eller skriftlig information. Vissa kommuner har även översatt material och håller samtalsträffar på andra språk.[15] Handledarledda träffar för föräldrar och föreläsningar som del i ett föräldramöte i förskola och skola förekommer också. En form av stöd är att träffa andra föräldrar och utbyta erfarenheter och kunskaper på t.ex. en öppen förskola och samtidigt ta del av kunskap och stöd av personalen i verksamheten. En annan typ av mötesplats för föräldrar är föräldraskapsstödswebbplatser och föräldraforum på internet och sociala medier. Internetbaserat stöd har fördelen att det är tillgängligt oavsett var i landet föräldrarna bor.

---

[13] Slutrapport för regeringsuppdraget Kommunala strategier för föräldrastöd, Redovisning för åren 2010 – 2011 (Folkhälsoinstitutet, 2012)

[14] Se bl.a. Slutrapport för regeringsuppdraget Kommunala strategier för föräldrastöd, Redovisning för åren 2010–2011 (Folkhälsoinstitutet, 2012), Slutrapport Samverkansteam – för stöd till barn och föräldrar i samband med separation (Stiftelsen Allmänna Barnhuset, 2018) och Föräldrastöd inom hälso- och sjukvården (Socialstyrelsen, 2015)

[15] Agic, H. & Samuelsson, T. (2015) Föräldrastödsprogram för utrikesfödda föräldrar. Socialmedicinsk tidskrift, S.46

Både universellt och riktat stöd behövs

Det finns olika former av föräldraskapsstöd. Universellt stöd är insatser som erbjuds alla föräldrar. Det ges i förebyggande syfte och i olika former. Selektivt stöd kallas det stöd som erbjuds föräldrar som tillhör en riskgrupp. Det kan t.ex. handla om föräldrar som har barn med beteendeproblem. En del föräldrar kan också behöva individuellt stöd, s.k. indikerat stöd. Det kan t.ex. behövas om barnet börjat uppvisa tydliga symtom på ohälsa. Selektiva och indikerade insatser kan tillsammans kallas för riktat stöd.

Det universella stödet är en viktig del av ett strategiskt arbete med föräldraskapsstöd. Enligt Folkhälsomyndigheten är det viktigt att erbjuda stöd som riktar sig till alla föräldrar eftersom det påverkar många familjer positivt och inte enbart en begränsad grupp. Det har visat sig att en liten insats till många kan ha större förebyggande effekt än stora insatser till få. Det har visat sig svårt att på ett tidigt stadium förutsäga vilka barn och föräldrar som kommer att få problem längre fram. Det är även svårt och mycket resurskrävande att i efterhand komma till rätta med svåra problem under uppväxten. Ytterligare en fördel med att rikta sig till alla föräldrar är att ingen behöver känna sig utpekad. Det leder till att föräldrar gärna tar emot stöd och att trösklarna både till det universella och riktade stödet blir lägre.[16]

Det är samtidigt viktigt att ge de föräldrar som tillhör en riskgrupp eller som har akuta svårigheter det stöd i föräldraskapet som de behöver. Enligt Folkhälsomyndigheten bör universella program och arbetssätt länkas ihop med selektiva och indikerade insatser.[17] Mot denna bakgrund ligger strategins huvudtyngdpunkt på det universella stödet men omfattar även riktat stöd i föräldraskapet.

[16] Vägledning i lokalt och regionalt föräldrastödsarbete, Föräldrar spelar roll (Folkhälsomyndigheten 2014)

[17] Vägledning i lokalt och regionalt föräldrastödsarbete, Föräldrar spelar roll (Folkhälsomyndigheten 2014)

Föräldraskapsstöd som bas för preventivt arbete

Barns förutsättningar under uppväxten har stor betydelse för deras hälsa och utveckling. För att främja en god hälsa och utveckling behövs insatser på såväl samhällsnivå som på familje- och individnivå. Preventionsstjärne-modellen nedan illustrerar att universellt anpassat föräldraskapsstöd kan användas inom en rad verksamhetsområden för att förebygga olika former av problem.[18]

Föräldraskapsstöd lönar sig ekonomiskt

Genom tidiga och förebyggande insatser med stöd i föräldraskapet finns stora möjligheter att främja barnets hälsa och utveckling. Sådana insatser är också ofta samhällsekonomiskt lönsamma.[19] Bland annat Folkhälso-myndigheten och Socialstyrelsen har undersökt och analyserat effekterna för barnet och samhällsekonomin av insatser med stöd i föräldraskapet i form av föräldraskapsstödsprogram. Det visade sig att när föräldrar deltog i de analyserade föräldraskapsstödsprogrammen fick barnet en förbättrad psykisk och fysisk hälsa. Deltagandet ledde också till stora besparingar för samhället. Eftersom problemen minskade fanns inte behov av fortsatta regelbundna besök hos t.ex. psykolog, kurator eller specialpedagog i samma utsträckning

[18] Länsstyrelsen i Stockholms län, 2018.

[19] Slutrapport för regeringsuppdraget Kommunala strategier för föräldrastöd (Folkhälsomyndigheten, 2012), Slutredovisning av uppdrag kring ett utvecklat föräldrastöd (Folkhälsomyndigheten, 2014), Slutredovisning av uppdraget Lokalt sektorsövergripande hälsofrämjande arbete för barn och ungdomar (Folkhälsomyndigheten, 2012)

som tidigare vilket innebar minskade kostnader redan på kort sikt inom främst skola och socialtjänst.[20]

4. Perspektiv som ska genomsyra arbetet med strategin

Barnets rättigheter

Barnets rättigheter, hälsa och utveckling i enlighet med barnkonventionen är en grundläggande utgångspunkt som ska genomsyra strategin och arbetet med att genomföra den. Enligt barnkonventionen har föräldrar huvudansvaret för barnet och barnet har rätt att växa upp i en miljö präglad av lycka, kärlek och förståelse. Som konventionsstat har Sverige åtagit sig att stödja föräldrar i att fullgöra ansvaret för sitt barn. Det är viktigt att föräldrar får kunskap om de rättigheter barnet har och vad rättigheterna innebär. Insatser som berör barn, tex. föräldraskapsstöd, ska utgå från barnkonventionens princip om barnets bästa och att barnet har rätt att fritt uttrycka sina åsikter i alla frågor som rör det. I arbetet med stöd till föräldrar är det betydelsefullt att beakta barnets perspektiv på hur en bra föräldrar bör vara och barnets syn på föräldraskapsstöd.

Jämställdhet och ett jämställt föräldraskap

Även jämställdhet och det jämställda föräldraskapet är grundläggande utgångspunkter som ska genomsyra strategin och arbetet med att genomföra den. I barnkonventionen framgår att konventionsstaterna ska göra sitt bästa för att säkerställa erkännandet av principen att båda föräldrarna har gemensamt ansvar för barnets uppfostran och utveckling.[21] Ett jämställt föräldraskap utgår från att kvinnor och män, flickor och pojkar, ska ha samma rätt och möjlighet att forma samhället och sina egna liv. I ett jämställt föräldraskap eftersträvas ekonomisk jämställdhet och en jämn fördelning av det obetalda hem- och omsorgsarbetet mellan kvinnor och män. Ett jämställt föräldraskap, där båda föräldrarna deltar och gemensamt utövar omsorgen om barnet, gynnar barns hälsa och utveckling. Även föräldrarnas hälsa kan därigenom främjas. Enligt regeringen behöver föräldraskapsstödet på ett tydligare sätt bidra till ett mer jämställt föräldraskap, inte minst genom att möta föräldrars behov av stöd i sin relation till varandra och i sina ambitioner att leva jämställt.

[20] Effekter av föräldrastöd, redovisning av en nationell utvärdering på uppdrag av Socialstyrelsen (Socialstyrelsen, 2014) och Föräldrastöd – är det värt pengarna? Hälsoekonomiska analyser av föräldrastödsprogram (Folkhälsomyndigheten, 2015)

[21] Barnkonventionen artikel 18.

Det jämställda föräldraskapet kan även bidra till att motverka mäns våld mot flickor och kvinnor samt föräldrars våld mot barn. Detta förutsätter bl.a. att stödet utmanar begränsande och destruktiva föreställningar om kön och främjar alla föräldrars delaktighet i frågor som traditionellt har betraktats som antingen mammors eller pappors ansvarsområde.

Jämlikhet i hälsa

En tredje utgångspunkt som ska genomsyra strategin och arbetet med att genomföra den är jämlikhet i hälsa. Folkhälsoarbetet utgår från det nationella målet om att skapa samhälleliga förutsättningar för en god och jämlik hälsa i hela befolkningen och sluta de påverkbara hälsoklyftorna inom en generation. Arbetet ska beakta skillnader i hälsa som har samband med de sju diskrimineringsgrunderna som omfattas av diskrimineringslagen dvs. kön, könsöverskridande identitet eller uttryck, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, funktionsnedsättning, sexuell läggning och ålder. Dessa aspekter ska genomsyra allt folkhälsoarbete och genomföras på alla nivåer i samhället. För att främja jämlikhet och jämlik hälsa för alla barn behöver föräldraskapsstödet tillgängliggöras för fler.

5. Koppling till andra nationella målsättningar och strategier

Strategin har kopplingar till en rad andra nationella målsättningar och strategier. Föräldraskapsstöd återfinns som insats inom en rad områden i syfte att uppnå de målsättningar som satts upp exempelvis inom områdena barnets rättigheter, jämställdhet, folkhälsa och ANDT-förebyggande arbete.

Regeringen uttrycker i Strategi för att stärka barnets rättigheter (prop. 2009/10:232) att en av de grundläggande förutsättningarna för att stärka barnets rättigheter är att föräldrar har kunskap om barnets rättigheter och erbjuds stöd i föräldraskapet.

Föräldraskapsstöd är även viktigt som del i genomförandet av jämställdhetspolitiken vars övergripande mål är att kvinnor och män ska ha samma makt att forma samhället och sitt eget liv (skr. 2016/17:10). För det jämställdhetspolitiska delmålet om mäns våld mot kvinnor finns en nationell strategi (skr. 2016/17:10, kap. 5) som särskilt syftar till att främja ett utökat och verkningsfullt våldsförebyggande arbete. Föräldraskapsstöd kan bidra till en positiv utveckling i förhållande till samtliga sex jämställdhetspolitiska delmål men inte minst i förhållande till målet om en jämn fördelning av det obetalda hem- och omsorgsarbete och som våldsförebyggande insats.

Föräldraskapsstödsstrategin knyter även tydligt an till det brottsförebyggande program som regeringen lagt fram: Tillsammans mot brott – ett nationellt förebyggande program (skr. 2016/17:126). I programmet uttalas att föräldraskapsstöd är en effektiv insats för att förebygga brott hos barn och unga.

I det arbete som regeringen bedriver för att främja psykisk hälsa, t.ex. inom ramen för Strategi inom området psykisk hälsa 2016–2020 finns kopplingar till det föräldraskapsstödjande arbetet och strategin eftersom föräldraskapsstöd på ett tydligt sätt främjar barnets psykiska hälsa.

Även i regeringens proposition Nationellt mål och inriktning för funktionshinderspolitiken (prop: 2016/17:188) uttalas att föräldraskapsstöd är en viktig insats för att uppnå de mål som satts upp.

På samma sätt knyter strategin tydligt an till det folkhälsopolitiska nationella målet om att skapa samhälleliga förutsättningar för god och jämlik hälsa i hela befolkningen och att minska de påverkbarbara hälsoklyftorna inom en generation samt till målstrukturen för folkhälsoarbetet. Stöd i föräldraskapet är en viktig folkhälsoinsats.

Inom ramen för folkhälsopolitiken finns en samlad strategi för alkohol-, narkotika-, dopnings-, tobaks- och spelpolitiken (ANDT) (skr. 2015/16:86). Även här är föräldraskapsstöd en viktig folkhälsoinsats för målgruppen barn och unga.

I Agenda 2030 har världens länder åtagit sig att tillsammans arbeta för att till år 2030 verka för en långsiktigt hållbar utveckling genom att uppnå en rad mål och delmål. Föräldraskapsstödsstrategin knyter särskilt an till de mål som rör hälsa och välbefinnande (mål 3), jämställdhet (mål 5), minskad ojämlikhet (mål 10) samt fredliga och inkluderande samhällen (mål 16) på så sätt att stöd i föräldraskapet är effektivt för att främja hälsa, välbefinnande, jämställdhet och minskad ojämlikhet för barn.

6. Definition

Föräldraskapsstöd är insatser, aktiviteter och verksamheter riktade till föräldrar som stärker föräldraförmågan och relationen mellan förälder och barn. Det kan handla om att ge föräldrar kunskap om barnets rättigheter, hälsa och utveckling, att stärka föräldrars relation till varandra eller deras sociala nätverk.

Föräldraskapsstöd kan handla om insatser och verksamheter som deltagande i en föräldragrupp inom mödra- eller barnhälsovården, ett föräldraskaps-stödsprogram, eller besök hos familjerådgivningen. Föräldraskapsstöd kan även handla om aktiviteter som erfarenhetsutbyte med andra föräldrar, samtal med företrädare inom t.ex. förskola, skola och barnhälsovård eller idrottsföreningen runt föräldraskapet när det gäller barnet och dess behov eller att föräldern tar del av föräldraskapsstödjande information på internet och sociala medier.

Föräldraförmågan kan sägas uttrycka den samlade förmågan hos en förälder att axla ansvaret för barnets omvårdnad, uppfostran och utveckling så att barnet får sina behov tillgodosedda. För barnet är det av särskild vikt att föräldern har förmåga att bidra positivt i utvecklingen av relationen mellan förälder och barn genom att t.ex. lyssna, visa kärlek, respekt och intresse. En viktig del av föräldraskapsstödet handlar därför om stöd i att stärka den förmågan. Genom att i definitionen tala om ”relationen mellan förälder och barn” uttrycks den ömsesidighet som relationen bör vila på och vikten av att ta in barnets perspektiv. Att barnet själv upplever relationen som varm och förtroendefull är viktigt.

Att i definitionen inkludera ”föräldrars kunskap om barnets rättigheter, hälsa och utveckling” understryker att denna kunskap är viktig för att föräldrar i sitt föräldraskap ska kunna agera utifrån barnets behov och tillvarata barnets rättigheter.

Vidare kan sägas att relationen mellan förälder och barn i hög grad påverkas av hur föräldrarnas relation till varandra fungerar där ett gott samarbete och frånvaro av allvarliga konflikter mellan föräldrarna och i familjen är eftersträvansvärt. Att föräldrar lever jämställt är också betydelsefullt för barnet.

Tillgång till mötesplatser för föräldrar så som öppen förskola kan ha stor betydelse för föräldraskapet. Att möta andra föräldrar är enligt Folkhälso-myndigheten en form av stöd som många föräldrar efterfrågar och det kan hjälpa till att bryta den isolering som vissa föräldrar kan uppleva i sitt föräldraskap.[22] Det sociala nätverket med släkt, vänner och anhöriga kan kompletteras genom den kontakt föräldrar knyter med varandra. Det finns dessutom möjlighet att utbyta erfarenheter och kunskaper med andra föräldrar runt föräldraskap och barnets behov. En mötesplats kan även

[22] Vägledning i lokalt och regionalt föräldrastödsarbete, Föräldrar spelar roll (Folkhälsomyndigheten 2014)

underlätta erbjudanden om och fungera som arena för olika typer av stöd-insatser. På många mötesplatser finns även utbildad personal vilket ger föräldrar möjligheter att ta till sig kunskap och diskutera aktuella frågeställningar.

Föräldraskapsstöd bör förutom barnets rättsliga förälder, föräldrar eller vårdnadshavare även erbjudas andra närstående vuxna som barnet betraktar som förälder eller som på annat sätt är viktiga för att främja barnets hälsa och utveckling.

Tyngdpunkten ligger på universella insatser, aktiviteter och verksamheter. Strategin inkluderar även det riktade stödet.

7. Syfte

Syftet med föräldraskapsstöd är att främja barnets hälsa och utveckling.

De kunskaper föräldrar har om barnets rättigheter, hälsa och utveckling, föräldrars föräldraförmåga, relationen mellan förälder och barn, föräldrars relation till varandra och föräldrars sociala nätverk är viktigt för barnets hälsa och utveckling. Genom olika typer av föräldraskapsstödjande insatser har föräldrar möjlighet att stödjas i att utveckla sig i dessa avseenden. Föräldraskapsstöd är ett viktigt inslag i arbetet med att främja barns hälsa och utveckling.

8. Målsättning

Målsättningen är att alla föräldrar ska erbjudas föräldraskapsstöd under barnets hela uppväxt.

Det är angeläget att föräldrar har stöd att tillgå under barnets hela uppväxt, inte bara när barnet är litet. Undersökningar visar att föräldrar har störst behov av stöd när barnen är i tonåren samtidigt som stödutbudet då är som minst.

I målsättningen uttrycks att alla föräldrar ska erbjudas föräldraskapsstöd. Det är emellertid viktigt att ha i åtanke att stödet bara är ett erbjudande från samhällets sida och alltså inte är obligatoriskt för föräldrar. Ska alla föräldrar med behov av stöd nås, är det viktigt att det finns ett relevant och tillgängligt stöd som verkligen möter de behov föräldrar har och som erbjuds där föräldrar finns.

9. Målområden

Strategin innehåller tre målområden som är centrala att vidareutveckla för att uppnå målsättningen i strategin om att alla föräldrar ska erbjudas föräldraskapsstöd under barnets hela uppväxt.

Målområde 1: Ett kunskapsbaserat arbetssätt

För att få avsedd effekt behöver det stöd som erbjuds baseras på bästa tillgängliga kunskap. Här behövs kunskapsutveckling med framtagande av ny kunskap och värdering och systematisering av den kunskap som redan finns samt implementering av identifierade kunskapsbaserade arbetssätt och metoder i olika verksamheter som erbjuder stödet.

Målområde 2: Ett tillgängligt stöd

Tillgängligheten till stöd behöver förbättras jämfört med i dag. Stödet bör kännetecknas av låga trösklar till stöd, att variationen av insatser är stor samt att stödet erbjuds på många olika arenor och mötesplatser. Föräldrar har olika behov, möjligheter och förutsättningar vilket behöver avspegla sig i de insatser som erbjuds. Ett erbjudande om stöd behöver uppfattas som relevant och vara praktiskt möjligt för föräldern att ta emot, något som ibland kan innebära att stödet behöver anpassas både efter barns och föräldrars särskilda behov.

Det finns föräldrar som inte söker sig till de traditionella arenorna för stöd som öppen förskola och föräldragrupper. För föräldrar med lite äldre barn, framför allt med barn i tonåren, finns inte samma självklara arenor som fanns när barnen var mindre. Här kan t.ex. utvecklingen av internetbaserat föräldraskapsstöd innebära ökade möjligheter att göra stödet tillgängligt för fler.

Målområde 3: En stödjande organisation

För ett strukturerat, uthålligt och långsiktigt arbete behöver föräldraskaps-stödsområdet organiseras på ett stödjande och effektivt sätt på nationell, regional och lokal nivå. Det behövs en tydlig kedja av ansvariga aktörer för föräldraskapsstödet på varje nivå. Det behövs också att de olika aktörerna organiserar sina respektive verksamheter på ett sätt som stödjer arbetet med föräldraskapsstöd. Det handlar t.ex. om tydligt ledarskap, tydlig styrning, tillräcklig finansiering och kunskap. Med stödjande organisationer på varje nivå finns också goda förutsättningar för den för stödet så viktiga samverkan inom och mellan aktörer på olika nivåer. Det finns då också goda förutsättningar att nå ut till föräldrar med stöd.

10. Insatser inom målområdena

I det följande presenteras exempel på insatser initierade av regeringen och myndigheter på nationell nivå inom varje målområde, som bidrar till att uppnå målsättningen i strategin om att alla föräldrar ska erbjudas föräldraskapsstöd under barnets hela uppväxt. En insats berör ofta mer än ett målområde men beskrivs här under det målområde som är mest aktuellt.

Insatser inom målområde 1: Ett kunskapsbaserat arbetssätt

För att få avsedd effekt behöver det stöd som erbjuds baseras på bästa tillgängliga kunskap. Nedan presenteras några nationella insatser som på olika sätt stödjer utvecklingen inom målområdet om ett kunskapsbaserat arbetssätt.

Kunskap till aktörer om kunskapsbaserade arbetssätt

Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöd har inlett ett arbete med att revidera den befintliga vägledningen om hur ett effektivt regionalt och lokalt föräldraskapsstödsarbete kan bedrivas. Vägledningen riktar sig till kommuner, landsting och andra föräldraskapsstödjande aktörer.

Utveckling av indikatorer bidrar till utvecklingen av stödet

Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöd har i uppdrag att i samråd med Socialdepartementet ta fram och utveckla indikatorer som gör det möjligt att följa och se utvecklingen över tid i förhållande till målsättningar inom områdena föräldraskapsstöd, familjerätt, familjerådgivning och internationella adoptioner. Kunskapen kommer att bidra till utveckling av verksamheten och stödet till målgrupperna som verksamheterna är till för. Uppdraget ska redovisas till Regeringskansliet (Socialdepartementet) senast den 1 juni 2020.

Mer kunskap om stöd till föräldrar efter adoption

Att bli adopterad och att adoptera ett barn kan vara påfrestande livserfarenheter och särskilt stöd kan behövas. Det kan både handla om stöd direkt till barnet och stöd till föräldrar i sitt föräldraskap. Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöd har inlett ett arbete i syfte att ta fram ett kunskapsunderlag om stöd efter adoption.

Stöd till föräldrar i ANDT-frågor

Att tala om exempelvis alkohol med sitt barn kan vara svårt. Många föräldrar efterfrågar mer stöd i frågor om alkohol, narkotika, dopning och tobak

(ANDT). Prevention inom familjen handlar framför allt om att stärka familjerelationer och föräldrar i sitt föräldraskap, att föräldrar kan kommunicera om exempelvis alkohol och narkotika samt vilka regler och förhållningssätt som gäller i familjen. Kunskap och stöd i frågor om ANDT är därför en naturlig del i föräldraskapsstödet. Sådant stöd till föräldrar är en del i regeringens strategi för ANDT-politiken och stödet erbjuds av aktörer på lokal nivå som kommuner.

Stöd till föräldrar som har barn med funktionsnedsättning

Föräldraskapsstöd till föräldrar som har barn med funktionsnedsättning kan på ett påtagligt sätt främja barnets hälsa och utveckling. Utöver ett kunskapsstöd om samordnad information, gemensam planeringsprocess och praktiskt stöd riktat till beslutsfattare och berörda professioner har Socialstyrelsen tagit fram ett kunskapsstöd till barnhälsovården om att möta och stödja föräldrar till barn med funktionsnedsättning i föräldraskapet.

Stöd till föräldrar vars barn begår brott

Att begå brott i tidig ålder är en stark riskfaktor för framtida brottslighet och utvecklande av en kriminell livsstil. Föräldraskapsstöd är en central del i det brottsförebyggande arbetet varför riktat stöd till föräldrar vars barn begår brott är viktigt. Det kan både handla om stöd direkt till barnet och stöd till föräldrar i sitt föräldraskap.

Anhöriga till barn och unga vuxna som är involverade i våldsbejakande extremism har ofta ett behov av stöd, både för att kunna förstå och hantera situationen och för att kunna bistå sitt barn i processen att lämna miljön. Det kan handla om råd och vägledning, att få stöd i sin föräldraroll, att hitta andra i samma situation att dela erfarenheter med. Ett sätt att stödja föräldrar kan vara genom en föräldrakurs om tecken på radikalisering och vilket stöd samhället kan ge för att skydda barn från att dras in i extremistiska miljöer. För att stödja kommunernas socialtjänst har Socialstyrelsen utarbetat ett utbildningspaket om våldsbejakande extremism som stöd i arbetet med barn och unga vuxna som involverats eller riskerar att dras in i våldsbejakande extremism. Stöd till föräldrar tas upp som en del.[23] Socialstyrelsen har även tagit fram ett stöd för socialtjänstens insatser för återvändare från strider för våldsbejakande extremistiska grupper i utlandet och deras familjer. Materialet belyser socialtjänstens möjligheter att

[23] Våldsbejakande extremism Ett utbildningsmaterial för socialtjänstens arbete med barn och unga vuxna (Socialstyrelsen, 2017)

ge insatser utifrån behov till vuxna personer involverade i våldsbejakande extremistiska miljöer och stöd till deras närstående.[24]

Stöd till föräldrar när det gäller barns och ungas medieanvändning

Föräldrars kunskap om och förståelse för den mediavärld som är vardag för barn i dag är viktig för hur barnet ska dra nytta av de möjligheter som medier erbjuder och skyddas mot den skadliga inverkan som kan finnas. Statens medieråd genomför därför löpande undersökningar om barns och ungas medievanor och tar fram information som stöd bl.a. till föräldrar och andra vuxna som finns nära barnet.

Insatser inom målområde 2: Ett tillgängligt stöd

För att uppnå målsättningen om att alla föräldrar ska nås av erbjudande om föräldraskapsstöd behöver tillgängligheten till stöd förbättras jämfört med i dag. Nedan presenteras några nationella insatser som på olika sätt stödjer utvecklingen inom målområdet om ett tillgängligt stöd.

Stöd till föräldrar inom hälso- och sjukvården

Mödra- och barnhälsovården möter så gott som alla föräldrar vilket innebär unika möjligheter att erbjuda föräldrar stöd.

Föräldraskapsstödet inom förlossningsvården behöver därför vara tillgängligt för både kvinnan och hennes partner. Regeringen slöt 2018 en överenskommelse med SKL om att stärka förlossningsvården och kvinnors hälsa under 2017–2019. I överenskommelsen uttalas vikten för kvinnors hälsa av att verksamheterna inom förlossningsvård och primärvård lyfter fram betydelsen av stöd i föräldraskapet och främjar ett jämställt föräldraskap, dvs. alla föräldrars delaktighet, engagemang och ansvarstagande för sitt barn. Genom att män eller partners är delaktiga i samband med graviditet och förlossning skapas också förutsättningar för ett jämställt föräldraskap (dnr S2018/01950/FS). Grunden till ett jämställt föräldraskap läggs tidigt. Regeringen har därför föreslagit att båda föräldrarna ska kunna få rätt till föräldrapenning och till ledighet från arbetet för att delta vid besök hos mödravården (prop. 2017/18:270).

Regeringen har under 2018 gått fram med satsningar som bl.a. syftar till att stärka stödet till föräldrar i föräldraskapet inom ramen för barnhälsovården. En överenskommelse mellan regeringen och Sveriges Kommuner och

[24] Väldsbejakande extremism Stöd till socialtjänstens arbete med återvändare och andra personer involverade i våldsbejakande extremistiska miljöer (Socialstyrelsen, 2018)

Landsting har slutits för ökad tillgänglighet i barnhälsovården för grupper i socioekonomiskt utsatta områden. I överenskommelsen konstateras att föräldraskapsstöd är en viktig och effektiv insats i sammanhanget för att främja barnets hälsa och utveckling och att förstärkta hembesök kan var ett sätt att öka tillgängligheten till stöd för föräldrarna. Regeringen har även givit Folkhälsomyndigheten (dnr S2018/00722/FS) och Socialstyrelsen (dnr S2018/00723/FS) i uppdrag att följa och stödja genomförandet av överenskommelsen.

Regeringen har även gett Socialstyrelsen ett uppdrag att ta fram en plan för genomförande av en pilotverksamhet med barnhälsovård. Arbetet ska syfta till att öka förutsättningarna för jämlik hälsa, vård och goda uppväxtvillkor för barn samt öka förutsättningarna för föräldrar att känna tillit till samhällets stödfunktioner och sin egen föräldraförmåga. Verksamheten ska innefatta ett utvidgat barnhälsoprogram med bl.a. förstärkt hembesök från barnhälsovården och socialtjänsten under de första levnadsåren och genomföras i samverkan med andra viktiga aktörer så som mödrahälsovård och tandvård. Uppdraget ska genomföras med hänsyn till regeringens pågående satsning på barnhälsovården så som överenskommelsen mellan regeringen och Sveriges Kommuner och Landsting om ökad tillgänglighet i barnhälsovården och ska ske efter samråd med berörda professioner och myndigheter (dnr S2018/04689/FS).

Stöd till föräldrar inom missbruks- och beroendevården

Socialstyrelsen har i uppdrag att under åren 2017–2020 stärka stödet till barn som anhöriga, dvs. familjer där missbruk, psykisk sjukdom, psykisk funktionsnedsättning eller där våld förekommer. I uppdraget ingår bl.a. att stärka stödet till föräldrar i föräldraskapet genom att utarbeta ett mer familje-orienterat arbetssätt inom missbruks- och beroendevården samt att fokusera på att stärka samspel och anknytning mellan förälder och det späda barnet (dnr S2017/01014/FS).

Föräldraskapsstöd inom Kriminalvården

Barn med föräldrar som är frihetsberövade kan uppleva oro och saknad. Det är viktigt att respektera rätten för det barn som är skilt från den ena av eller båda sina föräldrar att regelbundet upprätthålla ett personligt förhållande till och direkta kontakter med båda sina föräldrar, utom då detta strider mot barnets bästa.[25] Det kan ske genom att stödja den frihetsberövade föräldern i

[25] Barnkonventionen artikel 9

föräldraskapet, i att se barnets behov och i att se sina egna möjligheter att som förälder understödja barnet. I syfte att bl.a. stärka stödet till föräldrar i föräldraskapet avsätter regeringen årligen medel i Kriminalvårdens regleringsbrev för statsbidrag till ideella organisationer som bedriver arbete inom kriminalvårdens område som är ägnat att främja dömdas återanpassning till samhället. Detta har möjliggjort utökade statsbidrag till organisationer som arbetar för att synliggöra och förbättra förhållandena för barn vars föräldrar är aktuella inom kriminalvården. Det kan gälla verksamhet som föräldraskapsstöd i form av föräldracirklar, enskilda samtal om hur man kan vara en god förälder under den tid man är frihetsberövad och hur relationen mellan barn och föräldrar kan stärkas.

Föräldraskapsstöd för att stärka föräldrars relation till varandra

Allvarliga konflikter mellan föräldrar riskerar att påverka barns hälsa och utveckling negativt. Det sätt på vilket föräldrar kommunicerar med varandra och löser konflikter har därför stor betydelse för föräldraskapet. Det kan finnas behov av stöd i konflikthantering när föräldrarna lever ihop, är inne i en separationsprocess eller redan har separerat.

Familjerådgivningen kartläggs

Kommunerna är enligt socialtjänstlagen skyldiga att sörja för att familjerådgivning erbjuds den som begär det, antingen genom kommunens egen försorg eller hos annan lämplig yrkesmässig rådgivare. Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöd avser att inleda en kartläggning av familjerådgivningen i syfte att få aktuell kunskap när det gäller stödets tillgänglighet i olika kommuner, t.ex. variationer när det gäller avgifter, väntetider och bemanning. Myndigheten avser att sammanställa och förmedla den information som framkommer till ansvariga aktörer. Vidare avser myndigheten även att genomföra en omfattande översyn av den officiella statistiken för familjerådgivningen.

Föräldraskapsstöd till särlevande föräldrar

Allvarliga och eskalerande konflikter mellan föräldrar som separerar medför risker för alla involverade, inte minst berörda barn. För att förebygga sådana konflikter kan samordnade insatser behövas från olika aktörer såsom kommunal familjerätt, individ- och familjeomsorg, skola och hälso- och sjukvård. Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöd ska därför analysera kommunala behov och förutsättningar för samverkan inom familjerättsområdet samt identifiera framgångsfaktorer. I uppdraget ingår även att föreslå åtgärder för stöd till kommunerna. I arbetet är särskilt viktigt

att tillvarata de erfarenheter som har gjorts i den försöksverksamhet med s.k. samverkansteam som har bedrivits av Stiftelsen Allmänna Barnhuset och ett antal kommuner, där föräldrar och barn har erbjudits ett tvärprofessionellt stöd i samband med separation.

En låg konfliktnivå mellan föräldrar och att föräldrar kommer överens är viktigt för deras förutsättningar att utöva ett gott föräldraskap och ha en god relation till barnet och därmed viktigt för barnets hälsa och utveckling. Det gäller både sammanboende och särlevande föräldrar. För att öka förutsättningarna för särlevande föräldrar att komma överens om underhållsbidrag har Försäkringskassan sedan år 2016 fått i uppdrag att ge information och stöd till föräldrar i frågor om underhållsbidrag och underhållsskyldighet gentemot barn. Inom ramen för detta ska Försäkringskassan på begäran av föräldrar bistå dem med hjälp och stöd i att dels beräkna underhållsbidrag, dels utforma avtal om sådant bidrag i det enskilda fallet (2 § förordningen [2009:1174] med instruktion för Försäkringskassan).

I detta sammanhang kan även nämnas att regeringen har genomfört en modernisering av de behovsprövade stöden till särlevande föräldrar för att bättre anpassa dem efter föräldrarnas ekonomiska situation och kostnadsansvar. I syfte att öka förutsättningarna för särlevande föräldrar att komma överens och ta ett gemensamt ansvar för barnet och dess försörjning har regeringen inom bostadsbidraget infört ett nytt särskilt bidrag för barn som bor växelvis. Detta har ersatt underhållsstödet vid växelvist boende. Förändringen innebär att en viss boendeform inte premieras och att barnets folkbokföring inte får en avgörande betydelse för rätten till stöd (prop. 2017/18:6 s. 26).

Insatser inom målområde 3: En stödjande organisation

För att uppnå målsättningen om att alla föräldrar ska erbjudas föräldraskapsstöd under barnets hela uppväxt behöver det också finnas en stödjande organisation såväl nationellt och regionalt som lokalt. I det följande beskrivs några nationella insatser som på olika sätt bidrar till utveckling inom målområdet om en stödjande organisation.

Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöd ges en tydlig roll i genomförandet

Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöd (MFoF) är nationell kunskapsmyndighet med ansvar för föräldraskapsstöd, familjerätt och familjerådgivning samt för internationella adoptioner. MFoF har i uppdrag

att främja ett kunskapsbaserat arbete och för kunskapsförmedling av förebyggande insatser inom området stöd till föräldrar i föräldraskapet (föräldraskapsstöd) för att främja barnets hälsa och utveckling. I det uppdraget ligger att samla och tillgängliggöra den bästa tillgängliga kunskapen för beslutsfattare och yrkesverksamma så att de kan använda den i sitt arbete lokalt och regionalt.

MFoF ska stödja genomförandet och följa upp strategin. Myndigheten ska ta initiativ utifrån de prioriteringar som myndigheten bedömer som angelägna för att uppnå strategins mål och inriktningen i strategin. MFoF ska även följa upp föräldraskapsstödet och strategins mål och målområden. I arbetet med uppföljningen ska hänsyn tas till det uppdrag myndigheten har att utveckla indikatorer inom sina verksamhetsområden (regleringsbrevet för Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöd för 2017). Arbetet med uppdraget ska genomsyras av ett barnrätts- respektive jämställdhets-perspektiv samt jämlikhet i hälsa. Uppdraget ska genomföras i nära dialog med länsstyrelserna samt i samverkan med övriga relevanta myndigheter och aktörer inom föräldraskapsstödsområdet.

En nationell myndighet på området innebär bättre förutsättningar för kunskapsutveckling och spridning på föräldraskapsstödsområdet och en mer stödjande organisation. Det bidrar också till en positiv utveckling inom delmålen om ett kunskapsbaserat arbetssätt och ett tillgängligt.

Samordning och stöd på regional nivå för att nå ut med kunskapen

Länsstyrelserna har i uppdrag att under åren 2018–2021 stödja kommuner, landsting, regioner och andra föräldraskapsstödjande aktörer i att utveckla ett kunskapsbaserat, samordnat, långsiktigt och i huvudsak universellt stöd i föräldraskapet till föräldrar med barn upp till 18 år i respektive län. Barnrättsperspektivet, att främja jämlikhet och jämställdhet och ett jämställt föräldraskap är centrala utgångspunkter. Även funktionshinderperspektivet och förebyggande av våld ska beaktas. Länsstyrelsen i Örebro län ska stödja och samordna arbetet. Samordning ska ske med andra uppdrag hos länsstyrelserna och andra myndigheter. Uppdraget är ett led i att uppnå målsättningen om att alla föräldrar ska erbjudas föräldraskapsstöd under barnets hela uppväxt.

Länsstyrelserna utgör en viktig länk från MFoF till dem som ansvarar för att erbjuda stödet, dvs. kommuner, landsting och andra föräldraskapsstödjande aktörer. Länsstyrelserna kommer verksamheterna något närmre och kan

därmed uppfatta och förmedla vidare de behov som finns hos föräldrar och barn, kommuner, landsting och andra aktörer.

Regeringen avser att förstärka länsstyrelsernas uppdrag från och med 2019. Länsstyrelserna får ett uttryckligt uppdrag att stödja genomförandet av strategin. Det ska ske genom att det stöd som länsstyrelserna erbjuder aktörerna ska ligga i linje med den inriktning som anges i strategin.

Samverkan med andra regionala stödstrukturer

Även inom andra områden har det etablerats regionala strukturer på länsstyrelserna där föräldraskapsstödet ingår som insats. Det gäller framför allt brottsförebyggande, jämställdhet och ANDT-förebyggande arbete. Det är angeläget att det i de olika uppdragen sker samverkan mellan uppdragen och samordning gentemot huvudmän och andra aktörer. I det följande beskrivs de regionala stödstrukturerna.

Att erbjuda föräldrar stöd i föräldraskapet är ett effektivt arbetssätt i det brottsförebyggande arbetet. I syfte att få till stånd en mer stödjande och sammanhållen organisering av det brottsförebyggande arbetet har regeringen även givit länsstyrelserna i uppdrag att stödja och bidra till regional samordning av brottsförebyggande arbete (SFS 2016:1258). Regeringen har också givit ett förstärkt uppdrag till Brottsförebyggande rådet (Brå) att åstadkomma ett långsiktigt strukturerat stöd som kan möta kommuners och andra lokala aktörers behov av samverkan, kompetensutveckling och expertstöd (dnr Ju2017/01526/KRIM).

Stöd till föräldrar i föräldraskapet är en viktig komponent inom ramen för det våldspreventiva arbetet. Länsstyrelserna har i uppdrag att stödja relevanta aktörer i länet i genomförande och uppföljning av den nationella strategin för att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor 2017–2026. Strategins främsta målsättning är ett utökat och verkningsfullt förebyggande arbete mot våld som bl.a. omfattar arbete med stöd till föräldrar i föräldraskapet. Länsstyrelserna har under 2018 även i uppdrag att stödja relevanta aktörer i utvecklingen av våldsförebyggande arbete inklusive i hederskontext innefattande där bl.a. stöd till föräldrar i föräldraskapet ingår (S2017/07420/JÄM). Länsstyrelsen i Östergötlands län har vidare uppdragits att tillsammans med kommuner och landsting utveckla ett program för våldsförebyggande arbete som i ett senare skede kan prövas och utvärderas på ett begränsat antal platser i landet. Även här ingår föräldrar och stöd till föräldrar som en del (S2017/07421/JÄM).

Sedan 2012 har länsstyrelserna i uppdrag att stödja genomförandet av den nationella ANDT-politiken, utvecklingen av ett långsiktigt kunskapsbaserat regionalt och lokalt arbete, utvecklingen av tvärsektoriella insatser i kommunerna och landstinget, samarbetet på lokal, regional och nationell nivå och utbildning och kompetensutveckling i länet.[26]

Även inom landstingen bedrivs ett omfattande arbete för att skapa strukturer för spridning och implementering av kunskap.

11. Genomförande och uppföljning

Det finns många aktörer på olika nivåer med ansvar och möjligheter i arbetet med att utveckla föräldraskapsstödet. I avsnittet redogörs för gällande ansvarsfördelning och organisationen nationellt och regionalt för genomförandet av strategin; för att nå ut med kunskapen och stödja berörda aktörer i sitt arbete med föräldraskapsstöd.

Gällande roll- och ansvarsfördelning

Föräldrar har huvudansvaret för barnets omvårdnad, uppfostran och utveckling och för att barnet får sina behov tillgodosedda. Det finns en rad samhälleliga aktörer med olika roller och ansvar för att stödja föräldrar i det arbetet. Ansvaret för att säkerställa barnets rättigheter och fullfölja det åtagande som finns i barnkonventionen om att erbjuda föräldrar stöd att ta sitt ansvar för barnet ligger ytterst hos regering och riksdag. Alla myndigheter och andra organ har dock ett ansvar att fullfölja de förpliktelser som Sverige har tagit på sig genom att ansluta sig till konventionen. Det innebär att både statliga, regionala och kommunala myndigheter har ansvar för att, inom sina befogenheter tillgodose och säkerställa barnets rättigheter enligt de internationella åtaganden som finns. Den 13 juni 2018 beslutade riksdagen att anta regeringens förslag att göra barnkonventionen till lag. Lagen träder i kraft den 1 januari 2020. Därutöver bidrar det civila samhället på många sätt i arbetet med att stärka och genomföra barnets rättigheter och stöd till föräldrar i föräldraskapet. Alla dessa aktörer har således viktiga roller i föräldraskapsstödet och genomförandet av strategin.

Stat och regering

I barnkonventionen finns ett antal bestämmelser om specifika aktiviteter till stöd för föräldrar som konventionsstaterna ska sträva efter och säkerställa utvecklingen av. Som konventionsstat har Sverige åtagit sig att ge föräldrar

[26] Förordning (2012:606) om samordning inom alkohol-, narkotika-, dopnings- och tobaksområdet m.m.

lämpligt stöd då de fullgör sitt ansvar för barnets uppfostran och säkerställa utvecklingen av bl.a. tjänster för vård av barn så som föräldrarådgivning. Konventionsstaterna ska säkerställa att alla grupper i samhället, särskilt föräldrar och barn, får information om och har tillgång till undervisning om bland annat barnhälsovård och näringslära samt får stöd vid användningen av dessa kunskaper. Konventionsstaterna ska göra sitt bästa för att säkerställa erkännandet av principen att båda föräldrarna har gemensamt ansvar för barnets uppfostran och utveckling.

Statens ansvar att stödja föräldrar i föräldraskapet framgår även av FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning.

Det finns en nationell myndighet för föräldraskapsstödet, Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöd. Det finns även aktörer på regional nivå i form av uppdrag till alla länsstyrelser att främja stödet gentemot huvudmän och andra aktörer (se vidare avsnitt 10).

Kommunerna

Inom kommunerna finns fler aktörer som erbjuder insatser, aktiviteter eller verksamheter som innebär ett stöd till föräldrar i föräldraskapet. En betydande del av det föräldrastödjande arbetet som bedrivs i kommunerna utgår från socialtjänsten som socialtjänstens öppna verksamhet, familjerådgivning och föräldraskapsstödsprogram. Men även förskolan och skolan, som möter alla barn och föräldrar, är en viktig arena för det universella föräldraskapsstödet.

I enlighet med socialtjänstlagen har kommunen det yttersta ansvaret för att de som vistas i kommunen får det stöd och den hjälp som de behöver. Varje kommun svarar för socialtjänsten inom sitt område. Socialtjänsten ska under hänsynstagande till människans ansvar för sin och andras sociala situation inriktas på att frigöra och utveckla enskildas och gruppers egna resurser. Verksamheten ska bygga på respekt för människans självbestämmanderätt och integritet. Socialnämnden har ett särskilt ansvar när det gäller barn och unga. Nämnden ska verka för att barn och unga växer upp under trygga och goda förhållanden och i nära samarbete med hemmen främja en allsidig personlighetsutveckling och en gynnsam fysisk och social utveckling hos barn och unga.

Andra uppgifter som nämnden har är att göra sig väl förtrogen med levnadsförhållandena i kommunen, medverka i samhällsplaneringen och i samarbete med andra samhällsorgan, organisationer, föreningar och enskilda

främja goda miljöer i kommunen. Därutöver gäller att socialtjänsten genom uppsökande verksamhet och på annat sätt ska främja förutsättningarna för goda levnadsförhållanden samt svara för omsorg och service, upplysningar, råd, stöd och vård, ekonomisk hjälp och annat bistånd till familjer och enskilda som behöver det. Kommunen har enligt bestämmelser i socialtjänstlagen (2001:453) skyldigheter att erbjuda föräldrar specifikt stöd såsom familjerådgivning, samarbetssamtal och stöd att träffa avtal om vårdnad, boende och umgänge. Bestämmelserna omfattar även stöd till föräldrar som önskar adoptera eller har adopterat barn samt föräldrar vars barn befinner sig inom den sociala barn- och ungdomsvården.

Förskolan och skolan möter alla barn och föräldrar under den största delen av barnens uppväxt, vilket gör förskolan och skolan till en viktig arena för ett långsiktigt föräldraskapsstödsarbete. Föräldraskapsstödjande insatser ingår dock inte i skolans ansvarsområde enligt läroplanerna. Av skollagen (2010:800) och förordning om läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet (SKOLFS 2010:37) framgår ändå att skolan är skyldig att samverka med föräldrarna och fortlöpande informera dem om elevens skolsituation, trivsel och kunskapsutveckling. Förskolans och skolans roll i det föräldrastödjande arbetet kan således vara att samverka och samarbeta med föräldrar. Skolans föräldramöten kan också användas för att informera om kommunens utbud av föräldraskapsstöd.

Landstingen

I landstingens uppgifter ingår att förebygga ohälsa. I enlighet med hälso- och sjukvårdslagen ska den som vänder sig till hälso- och sjukvården när det är lämpligt upplysas om metoder för att förebygga sjukdom eller skada. Landstingen och de kommuner som är sjukvårdshuvudmän har ansvar för mödra- och barnhälsovården och har genom överenskommelse med staten ansvar för att bedriva föräldrautbildning under perioden kring barnets födelse. Mödra- och barnhälsovården fyller en viktig funktion i att ge stöd till föräldrar under graviditeten och spädbarnstiden. Genom mödra- och barnhälsovården erbjuds ofta blivande och nyblivna föräldrar föräldrautbildning och individuellt stöd. Verksamheterna når praktiskt taget alla föräldrar och barn och åtnjuter ett stort förtroende hos föräldrarna. Det innebär möjligheter att på ett tidigt stadium se och fånga upp stödbehov och problem.

Civila samhället

Det civila samhället har stor betydelse för att stärka barnets rättigheter och stödet i föräldraskapet. Erbjudande om stöd från organisationer inom det civila samhället kan utgöra ett viktigt komplement till det som offentliga aktörer kan erbjuda. En av de aktörer som bidrar med medel till det civila samhället är Allmänna arvsfonden. Ur fonden fördelas bl.a. medel till projekt som handlar om att stärka stödet till föräldrar där vanliga målgrupper är ensamstående föräldrar, föräldrar till barn med funktionsnedsättning och familjer där det förekommer våld.

Arbetsgivare

Arbetsgivare har enligt diskrimineringslagen (2008:567) 3 kap. 4–5 §§ ett ansvar för att arbeta med aktiva åtgärder när det gäller möjligheten att förena arbete med föräldraskap. Detta gäller såväl offentliga som privata arbetsgivare. Arbetsgivaren kan t.ex. undersöka om det finns hinder för arbetstagarna att ta föräldraledigt eller vårda sjuka barn men även uppmuntra fler fäder att vara föräldralediga och använda sig av tillfällig föräldrapenning när barnet är sjukt.

Nationell och regional organisation för genomförandet av strategin

En nationell kunskapsmyndighet

Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöd (MFoF) inrättades i juni 2015 och är nationell kunskapsmyndighet för föräldraskapsstöd, familjerätt och internationella adoptioner. På föräldraskapsstödsområdet ansvarar MFoF för att bedriva och främja ett kunskapsbaserat arbete och för kunskapsförmedling av förebyggande insatser inom området stöd till föräldrar i föräldraskapet för att främja barnets utveckling och hälsa. Regeringen har samma dag som beslut om denna strategi fattades givit myndigheten i uppdrag att stödja genomförandet och för uppföljning av utvecklingen (se vidare avsnitt 10).

Regional stödstruktur för föräldraskapsstödet

Länsstyrelserna har sedan 2014 i uppdrag att stödja kommuner, landsting, regioner och andra föräldraskapsstödjande aktörer i att utveckla ett kunskapsbaserat, samordnat, långsiktigt och i huvudsak universellt stöd i föräldraskapet till föräldrar med barn upp till 18 år i respektive län. Länsstyrelsen i Örebro län ska stödja och samordna arbetet.

Regeringen avser att förtydliga och förstärka länsstyrelsernas uppdrag för att stödja genomförandet av strategin (se vidare avsnitt 10).

12. Konsekvenser

Ekonomiska konsekvenser

För att uppnå målsättningen om att alla föräldrar ska erbjudas föräldraskapsstöd under barnets hela uppväxt i enlighet med den inriktning som regeringen anger i denna strategi behövs insatser från myndigheter, kommuner, landsting och från civilsamhällets organisationer. Insatserna finansieras inom ramen för de medel som de ansvariga aktörerna redan disponerar.

Utöver detta avsätter regeringen medel från utgiftsområde 9 Hälsovård, sjukvård och social omsorg för att finansiera insatser som läggs i samband med att beslut om strategin fattas. Hur medlen fördelas beskrivs i det följande.

Regeringen har samma dag som beslut om denna strategi beslutat att förstärka Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöds roll på föräldraskapsstödsområdet under 2018–2021 genom ett särskilt uppdrag att stödja genomförandet och följa upp strategin. För uppdragets genomförande har regeringen tilldelat myndigheten 1 000 000 kronor under 2018 och avser att tilldela myndigheten 1 500 000 kronor per år under åren 2019–2021.

Regeringen har gett länsstyrelserna i uppdrag i regleringsbrevet för 2018 att under åren 2018–2021 stödja kommuner, landsting, regioner och andra föräldraskapsstödjande aktörer i att utveckla ett kunskapsbaserat, samordnat, långsiktigt och i huvudsak universellt stöd i föräldraskapet till föräldrar med barn upp till 18 år i respektive län. Regeringen avser att förtydliga och förstärka uppdraget genom att för åren 2019–2021 ge länsstyrelserna en mer uttalad roll att stödja genomförandet av strategin samt höja den årliga medelstilldelningen från 7 500 000 kronor till 10 000 000 kronor.

Vidare har regeringen som ett led i att genomföra strategin samma dag som beslut om denna strategi beslutat att ge Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöd i uppdrag att analysera kommunala behov och förutsättningar för samverkan inom det familjerättsliga området samt identifiera framgångsfaktorer. I uppdraget ingår även att föreslå och genomföra åtgärder till stöd för kommunerna. Regeringen har tilldelat myndigheten 250 000 kronor under 2018 för uppdragets genomförande.

Regeringen avser att tilldela myndigheten ytterligare 1 000 000 kronor årligen under 2019–2020 för uppdragets genomförande.

Samma dag som beslut om denna strategi har regeringen beslutat om ett uppdrag till Socialstyrelsen att ta fram en plan för genomförande av en pilotverksamhet med barnhälsovården. Arbetet ska syfta till att öka förutsättningarna för jämlik hälsa, jämlik vård och goda uppväxtvillkor för barn samt öka förutsättningarna för föräldrar att känna tillit till samhällets stödfunktioner och sin egen föräldraförmåga. Socialstyrelsen har tilldelats 800 000 kronor under 2018 för uppdragets genomförande.

Konsekvenser för barnets rättigheter, jämställhet, jämlikhet och jämlik hälsa

Strategin förväntas få genomgående positiva konsekvenser för barnets rättigheter, jämställdhet, jämlikhet och jämlik hälsa. Barnets rättigheter, jämställdhet, jämlikhet och jämlik hälsa är grundläggande utgångspunkter som ska genomsyra arbetet med att genomföra strategin. Ett förbättrat stöd till föräldrar i föräldraskapet förväntas i sig leda till att barnets rättigheter stärks framför allt genom att stödet främjar barnets rätt till hälsa och utveckling. Ett utvecklat föräldraskapsstöd kan leda till att män i högre utsträckning engagerar sig som föräldrar och bättre förutsättningar för kvinnor att balansera arbete och familj. Att arbeta i enlighet med strategins mål och fokusområden som att förbättra tillgängligheten, anpassa stödets innehåll och stödets arenor till fler grupper förväntas främja såväl jämställdhet och jämlikhet som den jämlika hälsan.

Regeringskansliet
Växel: 08-405 10 00
Stockholm
Artikelnr: S2018.013

Foto: Folio/Maskot